

conceptuum, conc. Aliud est in ratiocinatione (idem dic de definitione et similibus) ipsa actio, vel operatio vitalis mentis, aliud plane diversum determinata et congrua dispositio terminorum et propositionum ex quibus coalescit. Agere de ratiocinatione, prout vitalis et intellectualis est operatio, ac etiam prout ab aliis ipsius mentis actibus discriminatur, ad Psychologiam pertinet, minime ad Logicam, quæ tanquam proprium sibi vendicat, agere de congrua dispositione et ordine conceptuum per terminos et propositiones, quæ ratiocinationem ingrediuntur: Brevius cum Scholasticis: definitio et ratiocinatio *effectivæ*, non sunt objectum formale Logicæ, sunt vero quatenus *effectivæ*.

Objic. 2.º Artificiosa dispositio conceptuum est ens rationis: ergo nequit esse objectum formale Logicæ. Prob. cons. Scientiæ specificantur et distinguuntur essentialiter per sua objecta; sed ens rationis nequit dare speciem et distinctionem essentialem enti reali: ergo si artificiosa dispositio, etc.

Resp. Neg. cons. Ad prob. dist. maj. Specificantur et distinguuntur per objecta *extrinsecè*, conc. *intrinsicè*, neg. Et similiter ad min. Dum dicitur scientias accipere ab objecto determinationem specificam et distinctionem, non est intelligendum, objectum esse partem internam et constitutam scientiæ, ad modum quo anima rationalis interne constituit, specificat et essentialiter ab aliis distinguit hominem; sed illud eatenus accipiendum est, quatenus scientiæ non secus ac potentiæ vitales, ordinem transcendentalem includunt ad determinata objecta, qui ordo ab ipsa scientia vel potentia realiter non distinguitur, sed est ipsamet scientia quatenus ex sua ipsa natura commensuratur determinato objecto, tanquam termino quem necessario ex propria natura respicit. Jam vero, nihil obstat quominus realis scientia specificetur et distinguatur ab objecto quod non sit ens reale, si id extrinsecè tantum et per modum termini contingat. Sed

Instabis: Ordo quem Logica ad suum objectum habet est realis: ergo ejus terminus, nempe, objectum Logicæ debet esse aliquid reale.

Resp. Dist. Ant. Ordo etc. est realis *transcendentalis* conc. realis *prædicamentalis*, id est, relatio proprie dicta tanquam accidens a subjecto cui inest realiter distinctum, neg. Solutio patet ex dictis de relatione.

CAPUT SECUNDUM.

DE VERITATE VARIOQUE MENTIS STATU QUOAD IPSAM.

Scimus equidem disputationem de veritate ad Metaphysicam directe spectare; nos tamen hic eam attingimus, quoniam ejus notio cum his quæ de certitudine, errore, dubio ac veri criterio dicere oportet, nexum habet.

ARTICULUS PRIMUS.

Prænotionis generales.

1.º Veri denominatio, tum rebus ipsis extra mentem nostram positis, tum conceptibus internis, quibus cognoscuntur et continentur, tum etiam signis externis, quibus præfata cognitionem aliis manifestamus, non raro tribuimus; dicimus enim *res veras*, notitiam vel cognitionem *veram*, verbum vel sermonem *verum*. Atque hinc exurgit divisio veritatis in *metaphysicam*, *logicam*, et *moralem*.

2.º Veritas *metaphysica*, est ipsum *ens reale* quatenus habet esse determinatum et adæquatum typo quod ipsi respondet in mente divina. Siquidem, omne ens essentiam habet determinatam, sibi propriam et ab aliis distinctam, quæ essentia præcontinetur et repræsentatur ab æterno in mente divina; ita ut quælibet res, eo ipso quod existit, necessario consentanea est et adæquata alicui ex ideis divinis, quæ continent et repræsentant omnia entia sive actualia sive possibilis. Unde veritas metaphysica posita est in conformitate seu adæquatione cum mente divina; eatenus enim aurum v. gr. est *verum* aurum, quatenus in se habet naturam consentaneam et imitatricem ideæ auri in Deo ab æterno existenti. Quod intelligere oportet de veritate metaphysica in se spectata; nam si sermo sit de veritate metaphysica *quoad nos*, vel potius quoad *modum* quo nobis eam agnoscere licet, satis notum est, nos nec essentiam ipsam immediate, nec ejus conformitatem cum idea divina posse intueri; sed ejus *veritatem* agnoscimus et quasi venamur ex collatione notarum, effectuum et accidentium, quæ in ea observamus: sic v. gr. agnoscimus

hoc metallum esse *verum aurum*, quia continet notas, characteres et proprietates, quæ in re hoc vocabulo communiter designata, observantur.

Hæc veritas metaphysica, dicitur etiam veritas *rei*, quia identificatur cum essentia rei; veritas *transcendentalis*, quia nullo determinato generi circumscribitur, sed invenitur in omni ente reali, omne enim quod est, in quantum *est*, verum est. Dicitur demum veritas *objectiva*, tum quia identificatur cum ente reali, quod est objectum nostri intellectus; tum etiam quia ratione ipsius objecta aptitudinem habent ad determinandam in nobis *veram cognitionem* de ipsis: ex eo enim quod hoc metallum est *verum aurum*, et intellectui *meo* objici potest, et verum fit iudicium quo iudico hanc rem esse aurum.

Ex quo infertur, ens reale, qua tale, præter comparationem seu adæquationem actualem quam habet cum intellectu divino, quæ primo et principaliter constituit veritatem metaphysicam, involvere etiam comparationem, aptitudinem, seu adæquationem potentialem, virtualem et quasi secundariam cum intellectu humano, quatenus eo ipso quod est ens reale, potest ab ipso cognosci, ac mensurare et regulare *veritatem* iudiciorum, quæ circa illud ens intellectus humanus efformet. Quam doctrinam ex D. Thoma mutuamus, dum ait: (1)

«Res ergo naturalis inter duos intellectus constituta, secundum adæquationem ad utrumque vera dicitur: secundum enim adæquationem ad intellectum divinum, dicitur vera in quantum implet hoc ad quod ordinata est per intellectum divinum... Secundum autem adæquationem ad intellectum humanum, dicitur res vera in quantum nata est de se formare veram existimationem...

...Prima autem ratio veritatis, proprius inest rei quam secunda; quia prior est comparatio ad intellectum divinum quam humanum; unde etiamsi intellectus humanus non esset, adhuc res dicerentur veræ in ordine ad intellectum divinum.»

(1) QQ. Disp. De Verit. q. 1.º art. 2.º

3.º Veritas *logica*, quæ etiam veritas *relativa*, veritas *subjectiva*, veritas *cognitionis* vel *in cognoscendo*, veritas *formalis* nuncupari solet, rectè definitur: *conformitas seu adæquatio intellectus qua cognoscentis cum re cognita*. Cognitionis enim, eatenus *vera* dicitur, quatenus concordat cum re, quæ est objectum vel terminus cognitionis. Ex quo facile infertur, quod sicut idea divina est quasi mensura et ratio veritatis metaphysicæ, ita veritas metaphysica vel rei, est quasi mensura et ratio veritatis logicæ vel cognitionis.

4.º Veritas tandem *moralis*, nihil est aliud quam *conformitas seu adæquatio sermonis externi cum iudicio interno loquentis*. Tunc siquidem res, *vera moraliter* dici potest, quando exterius enuntiat vel affirmatur id ipsum quod intra mentem et prout intra mentem existit.

5.º Quoniam oppositorum opposita est ratio, *falsitas* quæ veritati opponitur, dispesci etiam potest in *metaphysicam*, *logicam*, et *moralis*. Ast vero, quia metaphysica veritas cum ipso ente reali identificatur, falsitas *metaphysica*, si proprie et in rigore sumatur, vel nullibi existit, vel carentiæ entis, id est, nihilo tantum congruit, quod cum nulla idea divina adæquatur. At si minus proprie et secundario per comparationem ad nostrum intellectum accipiatur, *falsum* metaphysicè illud dicitur, *quod occasionem falso iudicio præbere potest*: quo sensu lapis pretiosus, *falsus* a nobis dicitur ille, qui ex assimilatione externa et imperfecta cum lapide pretioso vero, occasionem errandi de facili præbet minus peritis. Quid sint falsitas logica et moralis, ex dictis facile patet.

Itaque veritatis propria ratio sita est in conformitate seu consonantia inter rem aliquam et intellectum. Veritas enim transcendentalis, per conformitatem inter ens reale et intellectum divinum constituitur; veritas formalis, per conformitatem inter rem cogitam et intellectum cognoscentem; veritas moralis, per conformitatem inter verba et intellectum interiori rem precipientem. Aptissima ergo ac valde philosophica est veritatis definitio a D. Thoma tradita, dum eam dicit *adæquationem rei et intellectus*.

6.º Mens porro nostra in quadruplici præsertim statu versari potest quod ad veri adsecutionem seu rei cognitionem attinet, qui certitudo, opinio, dubium, et ignorantia seu nescientia communiter appellantur. Horum primus, nempe:

a) *Certitudo* tunc habetur, quando intellectus ita perspicua ratione rem aliquam cognoscit, vel saltem sibi cognoscere videtur, ut erga eam iudicium proferat quacumque formidinem falsitatis vel erroris excludens. Unde definiri potest: *intellectus adhesio alicui objecto, ita firma et stabilis, ut nulla formido oppositi remaneat*. Hic mentis status ex sua natura, seu ex propria quasi conditione ad veritatem tendit, verumque objectum tantum respicit; at ex imbecillitate mentis, vel considerationis defectu, in falso quandoque reperitur: ex quo efficitur, ut certitudo de falso objecto; *per accidens* haberi possit.

Præter hanc certitudinem, quæ subjectiva merito dicitur, quia respicit determinatam statum intellectus, qui est subiectum veritatis logicæ seu cognitionis, est et alia quæ ex parte objecti spectatur, quatenus, nempe, res aliqua ejus est naturæ et conditionis, ut humanam mentem ad firmum assensum facile queat pertrahere dum ipsi proponitur. Unde definiri posset: *capacitas vel aptitudonaturalis objecti ad assensum omnino firmam ex hominis intellectu extorquendum*. Dico *hominis intellectum*, quia quæ quoad nos dubia vel objective incerta dicuntur, objectiva certitudine donantur respectu intellectus superioris. Hæc autem certitudo ideo *objectiva* dicitur, quia conditionem objecti, vel veritatem ipsam cognoscendam proprie respicit, non vero statum intellectus a quo potius omnino independens existit; sive enim assensum præbeam vel secus huic propositioni: *totum est majus sua parte*, semper certa consistit certitudine objectiva, quia objectum quoddam est, in seipso continens congruum ac sufficiens motivum ad rationis humanæ assensum extorquendum, nempe, evidentiam immediatam.

Utraque exposita certitudo in *metaphysicam*, *physicam*, et *moralem*, congruè dispescitur. Quarum prima tunc locum habet, quando et assensus ipse mentis, et motivum ad assensum firmiter ac necessario impellens, in ipsa rei essentia vel in necessaria connexionione inter prædicatum et subjectum, fundamentum habent, ita ut prædicatum absque subjecti destructione ab ipso nequeat disjungi in affirmante propositione, sicut in præfata: *totum est majus qualibet sui parte*. Atque hæc dicitur merito certitudo *metaphysica*, quia ejus ultima resolutio fit ad principium contradictionis, quod est fun-

damentale in *Metaphysica* ac quasi lydius lapis omnis veritatis, quæ immutabilitate et necessitate absoluta donatur.

Physica certitudo tunc exurgit, quando mentis assensus et ejus motivum generalibus ac constantibus legibus naturæ physicæ nituntur, ut hæc propositio: *lapis sursum projectus et sibi relictus deorsum lapsurus est*, certitudine physica donatur, quatenus mens ad assensum impellitur ex lege naturæ, quæ deficere nequit nisi per miraculum. Ex quo colligitur, hanc certitudinem, minorem metaphysica aliquo sensu dici posse; siquidem veritas quæ afficitur certitudine metaphysica ullo unquam casu deficere potest, quod tamen accedere potest in propositione affecta certitudine physica.

Certitudo tandem *moralis*, ea dicitur, quæ nec ipsa rei essentia, nec naturæ physicæ legibus nititur, sed potius vel humanæ naturæ moralibus legibus, vel hominum consuetudine, testimonio et auctoritate, ut videre licet in hisce propositionibus: *hæc mater diligit suos filios: Cesar a Casio, Bruto aliisque senatoribus, pleno senatu imperfectus est*; quæ quidem, quantumvis falsæ existerent, nec naturæ leges deficerent, nec contradictio ulla haberetur; at subverterentur quodammodo leges morales quibus humana natura regitur, ac quibus humana societas mutuo ligatur ac consistit, præsertim dum præterita agnoscere ac judicare oportet.

Sunt qui moralem certitudinem tribuunt propositioni singulari quæ continetur sub universali, cujus prædicatum, ut in pluribus tantum, convenit subjecto, ut si dicatur: *hæc mater diligit suos filios*; quæ eatenus vera ac certa dicitur quatenus sub hac universali: *omnis mater diligit filios*, continetur. Cui sane opinioni assensum nequeo; nam si moralis certitudo suo nomini ac definitioni stare debet, opus est ut formidinem omnem et hæsitationem a mente depellat: at propositiones hujusmodi singulares formidinem et hæsitationem omnem expellere nequeunt, cum nec ipsæ universales sub quibus continentur, id efficiant. Itaque, præfata propositiones ad probabilitatem vel opinionem, non ad certitudinem revocandæ sunt, quia non omnem errandi formidinem aut periculum excludunt.

Præ oculis habere oportet, quod nunc exposita certitudinis divisio in metaphysicam, physicam et moralem, per respectum et comparisonem quamdam ad objectivam, et quasi

secundario tantum certitudini subjectivæ tribui debet; etenim, mea saltem sententia, divisio hujusmodi objectivæ tantum certitudini congruit, si proprie et in rigore metaphysico loqui velimus. Eatenus namque moralis a physica, et hæc vicissim a metaphysica præcipue differt, quatenus motiva seu fundamenta diversa sibi vendicant, quibus apta fiunt ad assensum a mente extorquendum. Quinimo, subjectiva certitudo ex seipsa indivisibilis dici potest; nam, vel assensus adeo firmus est, ut omnem errandi formidinem pellat, vel non: si primum, adest certitudo; si secus, mens certa dici nequit. Gradus tamen admittit quodammodo præfata certitudo, tum propter respectum ad motivum objectivum evidentius et immobilius ex sua natura, tum propter majorem vel minorem impetum, facilitatem et celeritatem, quibus assensus firmus exurgit, juxta objectorum et motivorum naturam et conditionem. Quod, ut melius percipiatur, recolere mente oportet, subjectivam certitudinem ex duplici constare elemento, quorum primum positivum dici potest, scilicet, assensus vel adhæsiō mentis; secundum vero, negativum, exclusio, nimirum formidinis de opposito. Igitur gradus quidem subire potest, saltem improprie, ex parte primi elementi, at minime ex parte secundi.

Quænam sint origo et causæ veracis certitudinis, postea dicemus. Quod attinet ad certitudinem *fallacem*, ex qua firmiter falso adhæret mens, duplicis generis causa eidem potest assignari, quarum altera ex parte intellectus se habet, et ad obscuritatem et confusionem perceptionis et idearum ultimo revocatur: altera et præcipua fallacis certitudinis causa, ex parte voluntatis se tenet, quæ ut pote facultas libertate prædita ac aliarum facultatum imperatrix et domina, intellectum ad determinatum assensum concitat et impellit. Atque hæc falsi certitudo, *error* quoque nuncupari solet. Nec opus est hominis vitio et culpæ semper id vertere: accidere namque potest, ut prudenter, etiam dum fallimur, judicemus, sive quia obscura rei perceptio vitari vix potest, sive quia tempus non suppetit pro re maturius perpendenda, sive quia quamvis absolutè loquendo distinctius dignosci posset ac dijudicari, res tamen tanti non est, ut longius et accuratius examen mereatur, ipsius conditione et natura attentis. Ex quo colligere licet, omnem quidem errorem seu fallacem

certitudinem, defectum esse *physicum*, at non semper *moralem*. Hujusmodi existit ex. gr. error hæreticorum bonæ fidei, qui ex educatione cæterisque adjunctis ita comparati sunt, ut absque ullo remorsu, vel dubio, sectam, quam profitentur, tanquam veram religionem habeant, præsertim si nihil ipsi adversans, vel legerint, vel audierint.

b) Certitudini e regione opponitur *dubium*, cujus nomine significatur ille *status mentis in quo neutri contradictionis parti assentitur aut dissentitur*. Quæ judicii suspensio, si ex æqualitate rationum seu momentorum pro utraque contradictionis parte militantium, originem ducat, *dubium positivum* constituit: si vero adsensus et dissensus carentia, ex absentia rationum pro utraque parte procedat, *dubium negativum* appellatur. *Dubium*, cum per privationem sive carentiam rei, id est, adsensus et dissensus, constituatur, ex seipso indivisibile est, nec ullos proprie obtinet gradus.

c) Inter *dubium* et certitudinem medium statum obtinet *opinio*, quæ dici posset: *assensus vel dissensus intellectus alteri contradictionis parti, sed cum formidine partis oppositæ*. Unde hic mentis status varios ac diversos partitur gradus juxta majorem, vel minorem vim et pondus rationum et momentorum, quæ intellectum pertrahunt in alteram contradictionis partem: *opinio* enim quasi proprius effectus est probabilitatis, quæ multiplices gradus admittit. Igitur, *opinio* excurrit a *dubio* ad certitudinem veluti ab uno extremo ad aliud, eoque firmior evadit quo certitudini magis propinqua redditur. Ex quo colligere licet, quod *suspicio*, quæ judicium adhuc non continet, sed propensionem quamdam ad ipsum, haberi potest tanquam *opinionis inchoatio* quædam ac primus gradus.

d) *Ignorantia* denique seu nescientia illum mentis statum præ se fert, in quo *intellectus omni privatur cognitione circa objectum*. Quod si hæc privatio cognitionis referetur ad cognitionem necessariam pro judicio efformando, *ignorantia* dicitur *positiva*, nec differt a *dubio* positivo. Si vero excludat etiam quacumque perceptionem et ideam objecti, tunc dicitur *ignorantia negativa*, cui vere congruit exposita definitio, quæque melius exprimitur nomine *nescientiæ*.

ARTICULUS SECUNDUS.

*De veritate.*THESIS 1.^a

Veritas prius ac perfectius congruit intellectui quam rebus.

Prob. Veritas vel est metaphysica, vel logica, vel moralis: atqui harum quælibet prius ac perfectius in intellectu quam in rebus reperitur: ergo.

Prob. min. per singulas partes. Et primo, veritas metaphysica eatenus rebus congruit quatenus proprias sibi naturas, vel essentias adsequuntur; proprias vero naturas adsequuntur per conformitatem, dependentiam et imitationem intellectus divini: ergo veritas hujusmodi per prius ac proinde perfectius in intellectu aliquo, nempe, divino, quam in rebus ipsis reperitur, juxta veterum effatum: *propter quod unumquodque tale et illud magis.*

Quoad veritatem logicam, nulla adesse potest difficultas: quandoquidem hæc non solum prius ac perfectius, sed *unice* in intellectu existit; namque, ut postea ostendemus, veritas hujusmodi non nisi in actu quo intellectus judicat locum habet. Nec te moveat quod præfata veritas a rebus cognitis pendet; pendet quidem ab ipsis tanquam a conditione, mensura et objecto: at in ratione veritatis logicæ, formaliter et essentialiter constituitur per cognitionem qua intellectus de rebus judicat, quæ sane cognitio non rebus sed intellectui propria existit. Adde his, veritatem logicam seu cognitionis perfici et compleri intra ipsum intellectum, qui dum aliquid intelligit res ad se quodammodo trahit, eas intelligibiliter præsentat sibi reddens: ex quo consequitur, quod prima et perfecta ratio veritatis logicæ, in intellectu in quo complementum accipit, reperitur. Namque, ut scitè habet D. Thomas: (1) «Cum verum dicatur de pluribus per prius et poste-

(1) QQ. Disp. De Verit., q. 1.^a art. 2.º

rius, oportet quod de illo prius dicatur in quo invenitur perfecta ratio veritatis. Complementum autem cujuslibet motus est in suo termino per operationem animalis: motus autem cognitivæ virtutis (facultatis seu potentia) terminatur ad animam; oportet enim ut cognitum (objectum) sit in cognoscente per modum cognoscentis.»

Tandem, quod veritas moralis ab intellectu etiam præcipue pendeat, ipsumque proinde prius ac perfectius respiciat, ex eo constat, quod etiamsi exteriora signa seu verba in seipsis falsa sint, nec rebus consonent, vera tamen sunt veritate morali, dummodo intellectui dicentis consentanea existant.

THESIS 2.^a

Veritas logica vel cognitionis in judicio solum perfecte ac proprie reperitur; at si imperfecte et improprie accipiatur, simpliciter perceptioni et etiam congruit.

Prob. prima pars:

1.º Veritas logica, ex dictis, est adæquatio intellectus quatenus cognoscentis cum re cognita: ergo in ea solum operatione proprie reperitur, quæ hujusmodi adæquationem continet et exprimit. Atqui intellectus, qua cognoscens, tunc solum proprie ac perfecte continet et exprimit sui ipsius adæquationem et conformitatem cum re, quando judicium erga ipsam efformat; siquidem tunc intellectus rei adæquatur, vel non adæquatur, dum ipsi applicat per affirmationem, vel removet per negationem attributum aliquod, quod proculdubio per judicium perficitur. Atque hinc ostenditur thesis.

2.º Ex communi hominum sensu et loquendi ratione. Etenim, quantumvis rem quamlibet, ex gr. *solem, centaurum, hominem, divitias* mente concipiam ac etiam verbis exprimam, nec veræ nec falsæ res hujusmodi, nec verba quibus exprimuntur dici queunt, dum ab omni abstineo judicio: contra vero, cognitio et verba quibus exprimitur, vera continuo, vel falsa evadunt, ex quo judicium efformo aut profero circa rerum hujusmodi existentiam, vel alia attributa. Ergo veritas logica non quamlibet intellectus operationem, sed judicatricem tantum proprie comitatur.

5.^a Veritas logica, quippe quæ posita est in conformitate seu similitudine intellectus quæ cognoscentis cum re cognita, est affectio quædam cognitionis et simul perfectio propria intellectus, qua talis; veritas namque intellectum tantum respicit et intellectu possidetur; ergo debet afficere illam operationem intellectus, quæ huic quasi propria existit, et per quam ab aliis cognoscendi viribus seu facultatibus discernitur ac discriminatur. Hæc autem operatio est iudicium, quo intellectus plene ac perfecte discriminatur et secernitur a sensibus; quandoquidem per simplicem apprehensionem seu perceptionem, potius cum his, quoad modum agendi, congruit et adsimilatur.

Altera pars thesis patet:

1.º Quia si, ut supra est dictum, logica veritas in mentis conformitate ad objectum est sita, quemadmodum et falsitas in ejusdem ad objectum difformitate, colligitur, eam locum habere ubicumque præfata conformitas mentis cum objecto reperitur. Ast vero, simplex mentis apprehensio, vel perceptio, adæquationem quamdam ad objectum involvit, tum quatenus perceptio fit per quamdam representationem seu similitudinem objecti, tum etiam quatenus circa determinatum et peculiare objectum versatur et ad ipsum terminatur, omnis enim qui cogitat, aliquid cogitat et percipit. Ergo virtualiter et in actu exercito, reperiri potest conformitas inter intellectum et rem ex parte simplicis perceptionis.

2.º Præterea: Simplex mentis perceptio ex sua ipsa natura tendit et ordinatur ad iudicium, in quo proprie et plene veritas logica reperitur: ergo eam participare opus est. aliquid de ratione veritatis logicæ, quæ, ut diximus, in iudicio plene ac perfecte reperitur; quandoquidem, sicut simplex perceptio via quædam est et inchoatio iudicii, ita eidem imperfecte et inchoative congruit veritas logica, quæ in iudicio plene et cumulate reperitur.

THESIS 5.^a

Veritas imperfecta quæ simplici perceptioni congruit, hanc semper per se comitatur, at per accidens simplex perceptio falsitati potest subesse,

Prob. 1.^a pars. Veritas quæ in simplici perceptione, qua

tali, reperitur, nihil est aliud quam representatio intelligibilis objecti intra mentem absque ulla affirmatione vel negatione, non tantum circa ejusdem notas et attributa, sed nec circa ipsam ejus existentiam. Unde cum id in omni perceptione reperitur, aliter enim desineret esse perceptio et cogitatio, is namque qui percipit et cogitat, aliquid percipit et de aliquo cogitat, consequitur modum illum veritatis cujus simplex perceptio est capax, eandem semper ac necessario comitari. Et hoc est quod D. Thomas sibi vult dum ait, quod «intellectus apprehendens quod quid est (naturam rei, vel rem quamlibet) absque compositione et divisione, (affirmatione et negatione) semper est verus.» (1)

Sed vero, si simplex perceptio spectetur ex ea parte qua tendit et refertur ad iudicium, cujus est fundamentum et inchoatio, falsa per accidens, id est, veluti virtualiter et dispositive, dici poterit; quatenus, nempe, ex defectuosa perceptione natum est sequi iudicium falsum circa rem non recte perceptam. Sic dum concipio *centaurum*, hæc perceptio falsa per accidens dici potest, quatenus viam menti sternit ad iudicandum ipsum aliquid reale esse: et generatim perceptio quævis, vel obscura, vel confusa, vel incompleta, sive ex quocumque alio capite defectuosa, falsitati accidentaliter subest, quatenus ad falsum iudicium magis aut minus disponit.

Corollaria:

Primum: *Ergo omne verum dicitur per ordinem ad intellectum.* Namque, ut vidimus, verum transcendens seu metaphysicum, necessario intellectum divinum respicit; veritas logica et moralis, ad intellectum humanum, necessarium similiter ordinem involvunt. Merito ergo D. Thomas: (2) «De quocumque dicatur verum, oportet quod hoc sit per respectum ad intellectum.»

Secundum: *Ergo omnis veritas quæ subest certitudini metaphysicæ, est æterna, necessaria, ac immutabilis.* Hujusmodi enim veritas, ex dictis, rerum essentias, quæ non secus ac

(1) 4.º *Periherm. lect. 3.^a*

(2) *Id., id.*

ideæ archetypæ, quarum sunt participationes et imitationes, omnino immutabiles existunt, continet et exprimit; atque ad principium contradictionis, quod proculdubio æternum, necessarium et immutabile est, ultimo resolvuntur. Reliquæ vero veritates, non absolute, sed hypothetice tantum immutabiles dici queunt, nimirum, si leges physicæ vel morales, aut etiam existentia rei, (si de singulari et contingenti propositione agatur) non deficiant in casu quem propositio exprimit. Attamen, in totum accipe de veritate *objectiva*, seu quatenus *objecta* respicit; enimvero, si *subjective* spectetur prout affectio quædam est potentiæ intelligentis, omnis veritas quoad hominem deficere potest, absolute loquendo, ad defectum ipsius intellectus humani, quatenus hic est ejusdem subjectum et recipiens. Atque hoc corollarium maximopere notandum ab eo qui velit vitare confusionem, quæ latere potest in communi illo quasi effato: *veritas est necessaria et immutabilis*.

Tertium: *Ergo gradus omnes ac genera veritatis participationes sunt unius et ejusdem primæ veritatis*. Nam veritas seu veracitas moralis, saltem perfecta, ab intellectu nostro; hujus veritas, ex rerum veritate; ac tandem rei veritatis ratio et mensura, ex mente divina desumitur: cunctæ igitur veritates, in una prima Dei veritate fundantur et continentur.

Quartum: *Ergo una propositio nequit dici verior quam alia, proprie loquendo*. Cum enim veritas cognitionis sive logica, quæ propositionem afficit, posita sit in conformitate mentis cum re cognita, magis et minus, sive gradus ullos suscipere nequit; quoniam inter esse et non esse rei conforme, utpote contradictorie opposita, nulla datur latitudo. Nihilominus, quia veritas cognitionis a veritate rerum mensuratur, res vero hujusmodi non æqua ratione sed magis aut minus rationem entis participant, prout majorem vel minorem sortiuntur perfectionem essendi, ideo *improprie*, et veluti fundamentaliter et objective, hæc propositio magis vera quam alia dici poterit.

SCHOLIUM.

Quia sensus in propriis objectis percipiendis procedunt consimili ratione cum simplici mentis apprehensione, conjuncte pronum est, ipsos simili quoque modo veri denominationem accipere. Unde sicut mens in prima operatione rebus adæquatur mediis conceptibus seu representationibus intelligibilibus, propter quam adæquationem, *vera* imperfecte denominatur, ita quoque sensus, quatenus feruntur in objectum determinatum ejusque representationem continent, rei perceptæ quadantenus adsimulantur et adæquantur, ac proinde imperfectam saltem veritatis rationem adsequuntur. Nec ad rem istam quidpiam interest, quod sensibilis perceptio fiat per veras similitudines, vel species, sive per ipsum actum immediate, sive quacumque alia ratione; quovis siquidem modo sensatio exponatur, constans semper habetur, eam, representationem quamdam determinati objecti involvere, quod ad rem sufficit. Ast vero, quamvis sensus falsi nequeant dici *per se*, cum objecta percipiunt prout exigunt condiciones quibus subjiciuntur, nempe, distantia, mediolorum, organi recte dispositi, etc., attamen *per accidens*, falsitati sunt obnoxii, quatenus objectum ita percipiunt ac menti offerunt, ut nisi diligentem curam adhibeat intellectus pro deceptione, vel potius deceptionis occasione vitanda, in falsum prolabitur judicium. Qua sub ratione, sensus, non secus ac simplex mentis perceptio, virtualiter et occasionaliter falsitati subesse possunt, præsertim dum de sensibilibus communibus et per accidens agitur. Pro quorum omnium pleniori intelligentia animadvertere oportet, sensum, utpote medium positum inter res externas et intellectum, considerari posse: 1.º prout respicit res quæ ab eo percipi possunt: 2.º prout respicit intellectum cui ministrat, tum proprias affectiones, tum objecta externa percepta. Si ergo spectetur sub priori respectu, sensus, qua talis, semper est verus, quia semper includit et involvit representationem aliquam rei sive realis sive apparentis. Si vero spectetur sub posteriori respectu, distinctione adhuc est opus: est enim semper verus, quatenus intellectui refert et nuntiat propriam affectionem, vel si malueris, sensationem prout subjectiva est, nam hæc subjicitur legibus necessariis, ac talis semper existit qualem exigunt objecti distantia, medium, organi dispositio, cætera: falsus autem esse potest ex parte alterius muneris, id est, prout intellectui ministrat, et nuntiat objecta externa a sensu ipso percepta; ex hac quippe parte contin-

tere pronum est, ipsos simili quoque modo veri denominationem accipere. Unde sicut mens in prima operatione rebus adæquatur mediis conceptibus seu representationibus intelligibilibus, propter quam adæquationem, *vera* imperfecte denominatur, ita quoque sensus, quatenus feruntur in objectum determinatum ejusque representationem continent, rei perceptæ quadantenus adsimulantur et adæquantur, ac proinde imperfectam saltem veritatis rationem adsequuntur. Nec ad rem istam quidpiam interest, quod sensibilis perceptio fiat per veras similitudines, vel species, sive per ipsum actum immediate, sive quacumque alia ratione; quovis siquidem modo sensatio exponatur, constans semper habetur, eam, representationem quamdam determinati objecti involvere, quod ad rem sufficit. Ast vero, quamvis sensus falsi nequeant dici *per se*, cum objecta percipiunt prout exigunt condiciones quibus subjiciuntur, nempe, distantia, mediolorum, organi recte dispositi, etc., attamen *per accidens*, falsitati sunt obnoxii, quatenus objectum ita percipiunt ac menti offerunt, ut nisi diligentem curam adhibeat intellectus pro deceptione, vel potius deceptionis occasione vitanda, in falsum prolabitur judicium. Qua sub ratione, sensus, non secus ac simplex mentis perceptio, virtualiter et occasionaliter falsitati subesse possunt, præsertim dum de sensibilibus communibus et per accidens agitur. Pro quorum omnium pleniori intelligentia animadvertere oportet, sensum, utpote medium positum inter res externas et intellectum, considerari posse: 1.º prout respicit res quæ ab eo percipi possunt: 2.º prout respicit intellectum cui ministrat, tum proprias affectiones, tum objecta externa percepta. Si ergo spectetur sub priori respectu, sensus, qua talis, semper est verus, quia semper includit et involvit representationem aliquam rei sive realis sive apparentis. Si vero spectetur sub posteriori respectu, distinctione adhuc est opus: est enim semper verus, quatenus intellectui refert et nuntiat propriam affectionem, vel si malueris, sensationem prout subjectiva est, nam hæc subjicitur legibus necessariis, ac talis semper existit qualem exigunt objecti distantia, medium, organi dispositio, cætera: falsus autem esse potest ex parte alterius muneris, id est, prout intellectui ministrat, et nuntiat objecta externa a sensu ipso percepta; ex hac quippe parte contin-

gere potest, quod occasionem falsi iudicii intellectui præbeat. Apposite ad rem D. Thomas: (1) «Si autem (sensus) comparatur ad intellectum secundum quod est repræsentativus alterius rei, cum quandoque repræsentet ei aliter rem quam sit, secundum hoc sensus falsus dicitur, in quantum natus est facere falsam existimationem in intellectu, quamvis non necessario faciat... sic ergo sensus intellectui comparatus semper facit veram existimationem in intellectu de dispositione propria, sed non de dispositione rerum... Sed secundum hoc quod sensibile apprehendit, non est ibi veritas et falsitas proprie, sed solum secundum ordinem ad iudicium... prout, scilicet, ex apprehensione tali natum est sequi tale vel tale iudicium.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Adversus primam thesim objicies 1.º Verum convertitur cum ente; atqui ratio entis non prius aut perfectius intellectui quam rebus ipsis congruit: ergo.

Resp. Dist. maj. Verum *metaphysicum* convertitur cum ente, conc. verum *logicum*, subdist. convertitur *per prædicationem*, neg. *per convenientiam*, conc. Equidem, verum metaphysicum vel transcendentale merito cum ente dicitur converti, quia nihil reale ipsi addit. Ad si de veritate logica seu formali nostri intellectus sermo sit, hæc cum ente circa quod cognitio versatur non convertitur per prædicationem; non enim dicere possum quod meæ cognitionis veritas dum efformo ex. gr. hoc iudicium: *sol extensione magna donatur*, idem sit a parte rei cum sole ipso, ad quem iudicium et ejus veritas referuntur. Bene tamen dici potest quod veritas hujusmodi cum ente sive cum objecto ipso reali convertitur per convenientiam; quia præfatum iudicium eatenus verum existit et dicitur, quatenus congruit et adæquatur cum re, quæ ipsi extra animam respondet. Quæ solutio est etiam in terminis D. Thomæ, qui (2) sic habet: «Verum dicitur per prius

(1) QQ. Disp. De Verit., q. 16.^a, art. 11.º

(2) QQ. Disp. De Verit. q. 1.º, art. 2.º ad 1.^m

de intellectu et per posterius de re sibi adæquata; et utroque modo convertitur cum ente, sed diversimode, quia secundum quod dicitur de rebus convertitur cum ente per prædicationem, omne enim ens est adæquatum intellectui divino et potens sibi adæquare intellectum humanum et e converso. Si autem accipiatur verum, prout de intellectu dicitur (verum logicum seu cognitionis), sic convertitur cum ente, quod est extra animam, non per prædicationem sed per convenientiam, eo quod cuilibet vero intellectui, (vero iudicio) oportet quod respondeat ens aliquod.»

Objic. adversus 2.ma thesim. Ubi est comparatio intellectus ad rem, ibi est etiam ipsius adæquatio ac proinde veritas proprie dicta; atqui mens in simplici perceptione cognoscit per comparisonem ad rem, ut dum cogitat *animal rationale*, istum conceptum ad hominem refert, et non ad lapidem: ergo.

Resp. Dist. min. Mens etc. cognoscit per comparisonem *ex parte modi intelligendi*, conc. *ex parte rei cognitæ*, neg. Utique mens simpliciter et incomplexè aliquid percipiens, comparatione utitur eamque exercet quoad modum agendi, quia eatenus rem percipit quatenus ejus similitudine seu representatione informatur. Ast vero quoad rem ipsam cognitam, tunc vere dicitur quod intellectus per comparisonem cognoscit, dum comparisonem ad ipsum objectum refert atque in ipso ponit et exercet, quod sane tunc tantum locum habet, quando mens in objecto cognito diversa distinguendo et comparando, unum alteri attribuit, vel ab eo sejungit per affirmationem vel negationem.

Instabis; Sed mens dum simpliciter percipit intelligit per comparisonem etiam quoad rem cognitam: ergo. Prob. subs. Ibi mens per comparisonem ex parte rei cognitæ intelligit, ubi falsitas reperitur; atqui mens in simplici perceptione falsitati est obnoxia, ut patet, dum unius rei definitionem ad rem alteram refert, vel dum definitionem conficit pugnantibus inter se terminis, puta, si circulum concipiat tanquam figuram triangularem: ergo.

Resp. Neg. antec. Ad prob. omiss. maj. dist. min. Mens in simplici perceptione falsitati est obnoxia *per accidens*, conc. *per se seu ex parte ejus quæ sibi est proprium*, neg. Itaque intellectus rem seu rei naturam simpliciter apprehen-